

TROMSØ

Arkeologiske rapporter fra
Norges arktiske universitetsmuseum

2023

To røyser på Hernes Søndre, Bodø

Arkeologisk undersøkelse ved Bodø Lufthavn

Andreas Luneborg, Anja Roth Niemi og Keth Lind

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Tromura 2023

Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges arktiske universitet

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Utgiver: Septentrio Academic Publishing, Tromsø, Norway

Redaksjon: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang

DOI: <https://doi.org/10.7557/trm.6987>

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges arktiske universitet

Kart og illustrasjoner: Jon Gunnar Blom

Fotogrammetri: Jon Gunnar Blom

Prosjektet er bekostet av Avinor

Forsidefoto: motiv, dato og fotograf

Rapporten er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse-DelPåSammeVilkår](#) (CC BY-SA). Lisensen tillater andre å tilpasse og bygge videre på arbeidet så lenge det krediteres og lisensieres videre på samme måte.

To røyser på Hernes Søndre, Bodø

Arkeologisk undersøkelse ved Bodø Lufthavn

Andreas Luneborg, Anja Roth Niemi og Keth Lind

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Hernes Søndre, Bodø Lufthavn

Id.nr.: 38587-1, 38587-2

Kulturminnetype: Gravrøyser

Undersøkelsesår: 2021

Areal: 53,7 m²

Tiltakshaver: Avinor

Kommune: Bodø

Fylke: Nordland

Gnr/bnr: 170/7

Koordinater: UTM Sone 33 N: 7460735 Ø: 472834

Feltleder: Andreas Luneborg

Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi

Rapport: Andreas Luneborg og Anja Roth Niemi

Dato: 24.02.2023

Prosjektnr.: 1493882101

Ephorte: 2019/1297

Aksesjonsnr.: 2021/24

Fotobase: TSAD86

Gjenstandsbaser: Ts16091

Sammendrag

I forbindelse med reguleringsplan for Bodø Lufthavn undersøkte Universitetsmuseet i 2021 to antatte gravrøyser. Det ble ikke påvist gjenstander, beinrester eller konstruksjonsdetaljer som kan henvise til at røysene har inngått i gravlegginger. Trekull fra den ene røysa ble datert til romertid, 233 – 290 e.v.t. Røysene tolkes som rydningsrøyser, som har blitt etablert i løpet eller i ettertid av jordbruksaktivitet som involverte svedjebrenning.

INNHold

Innledning.....	1
Beliggenhet og kulturmiljø.....	1
Lokalisering.....	1
Topografi, vegetasjon og berggrunn.....	1
Kulturmiljø og berørte kulturminner.....	3
Arkeologiske undersøkelser av gravminner fra jernalder i Bodøområdet.....	5
Gjennomføring.....	6
Undersøkellesmetode og dokumentasjon.....	7
Observasjoner og resultater.....	7
Røys 1 (id 38587-2, A2039).....	8
Røys 2 (Ask id 38587-1, A2050).....	12
Funn og prøver.....	17
Diskusjon.....	19
Litteratur.....	20
Vedlegg.....	21

INNLEDNING

Utgravningen ble gjennomført i forbindelse med realisering av reguleringsplan for ny lufthavn i Bodø, vedtatt 31. oktober 2018, med følgende reguleringsbestemmelse:

«Før iverksettingen av tiltak i medhold av planen skal det foretas arkeologisk granskning av det berørte automatisk fredete kulturminnet 38587, som er markert som bestemmelsesområde #1H730_1 i plankartet. Det skal tas kontakt med Nordland fylkeskommune i god tid før tiltaket skal gjennomføres slik at omfanget av den arkeologiske granskningen kan fastsettes. Utgravning og dokumentering skal bekostes av tiltakshaver, jf. Kulturminneloven. Frigivning av kulturminner som ligger innenfor området bekostes av tiltakshaver.»

Nordland fylkeskommune mottok bestilling om utgravning fra Norconsult AS på vegne av tiltakshaver Avnior 17.06.2020. I brev av 17.7.2020 anmodet NFK Riksantikvaren om å fatte vedtak om omfanget av granskningen. Den 21.09.2020 oversendte Norges arktiske universitetsmuseum prosjektplan og budsjett til Riksantikvaren. I brev av 25.09.2020 fattet Riksantikvaren vedtak om utgifter jf. Universitetsmuseets prosjektplan og budsjett. I epost av 28.10.2022 godtar Avnior vedtaket og ber om iverksetting av utgravning.

Utgravningen ble gjennomført 6.-17.9.2021.

BELIGGENHET OG KULTURMILJØ

Lokalisering

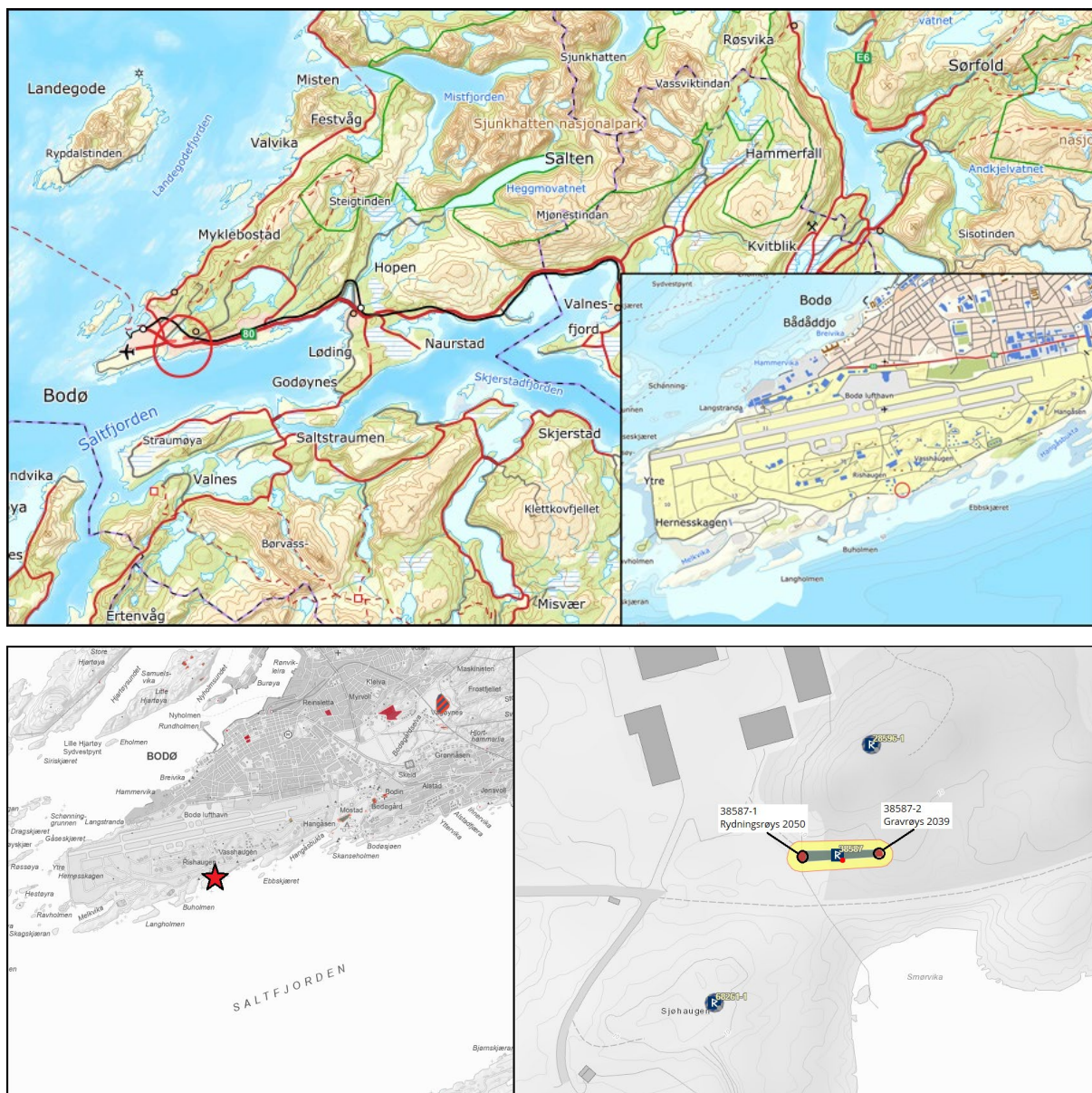
Hernes ligger sørvest på Bodø-halvøya i distriktet Salten og Bodø kommune i Nordland. Lokaliteten ligger innenfor det militære område som i dag utgjør Luftforsvarsbase Bodø (tidligere Bodø hovedflystasjon). Før ekspropriasjonen i 1956 lå tre matrikelgårder her. Disse betegnes som ytter- (gnr. 34), inner- (gnr. 35), og søndre-Hernes (gnr. 36) med omliggende oppdyrket mark og er registrert i økonomisk kartverk (ØK) med høy og middels bonitet og hvor de beste forholdene var i nordre del.

Lokaliteten sør for og parallelt med dagens rullebane. På oversiden av lokaliteten er det en del militær infrastruktur, og mellom lokaliteten og sjøen går det en grusveg.

Topografi, vegetasjon og berggrunn

Bodøhalvøya kan grovt beskrives som å bestå av fjellmassiver i øst, og den vestlige ytre delen som en ca. 7 km. lang strandflate. Som landskapsform er strandflaten karakterisert av å være tilnærmet flat til svakt undulerende med enkelte avrundet bergknauser. Bodøhalvøyens sørlige side hvor lokaliteten ligger er preget av disse knausene.

Strandflaten er en erosjonsflate som grunnet flatet og erosjonsjordsmonn ofte gir ypperlig forhold for jordbruk. Landformen fortsetter ut i Saltfjorden som gir et relativt grunt farvann på 5-10 meter, og rundt 250 m ut i fjorden stuper i midlertidig dybden radig til ca. 300 meter. Det flate landskapet er også en av årsakene til at flyplassen ble bygget akkurat her. Strandflater dannes sjeldent mer enn 50 moh. og bosetninger på disse vil derfor ha en naturlig nærhet til både gode jordbruksforhold og havressurser.

Figur 1 Oversiktskart og lokalitetens beliggenhet.

Røysene (ID 38587-1 og 38587-2) som ble undersøkt ligger på en tilnærmet østvestlig orientert naturlig terrasse og ca. 50 – 70 meter fra dagens sjøkant og på hhv. 8,5 og 10,8 moh. Jf. bruk av isobase 29 (Møller, 2006) kan vi se at sjøkanten i romersk jernalder nok ville ligge omtrent 4 - 5 m over dagens havnivå, noe som kunne ha gitt røysene ett ytterligere kystnært preg enn dagens situasjon. Sjøkanten i Smørvika ville slik sett ligget ca. oppe ved dagens grusveg. Samtidig ville også odden Sjøhaugen trolig fremstått som en liten øy eller en kupert holme. Begge røysene har kunne vært godt synlig fra sjøen, men Røys 2 ville nok vært noe mer skjult om man skuet fra vest. Om synlighet var den viktigste faktoren, kan ikke plasseringen sies å være eksemplarisk da røysene ligger rett i forkant for kollen samt innsyn fra sjøen ville blitt sperret av Sjøhaugen og Buholmen i sørvest og de to kollene i nordvest. Men røysene ville nok være godt og umiddelbart synlig om man gikk i land i en av de to vikene.

Figur 2 Røysenes beliggenhet sør for Bodø Lufthavn. Bildet er sett mot NNØ. Illustrasjon fra Norgei3D.no

Berggrunnen inngår i den såkalte Bodøgruppen som hovedsakelig består av kalkspatholdig skifre dog med sporadisk innslag av andre bergarter. Noe vest for lokaliteten ligger et kalksteinsbrudd, ei viktig tilsetning i jordbruket i senere i tid. Utfellingsmineralene i kombinasjon med skjellsand og strandavsetninger gir gode næringsforhold til plantevekster og jordbruk. Beliggenheten til røys 2 plasserer seg midt i skillet mellom sammenhengen sedimentære hav-, fjord-, og strandavsetninger (tyntdekke, løsmassetype 43 jf. NGU) og sammenhengende marine strandvaskede sedimenter (løsmassetype 42 jf. NGU). Under undersøkelsene kunne det ikke påvises særlig med marine sedimenter eller løsmasser. Røys 1 bar lite preg av marint strandmateriale, men under flottering av prøvemateriale ble det observert små grå konglomerater av marint materiale og polyppdyr.

Vegetasjonsdekket på røys 2 besto av hovedsakelig et tynt dekke gress og mose. For røys 1 var det noe mer lyngvekster og røtter. I samråd med UM hadde tiltakshaver fjernet en del større trær og småbusker før undersøkelsen startet. For begge lokalitetene har det nok i forbindelse med forsvarets aktivitet vært kjørt ulike motorkjøretøyer i marken som har forstyrret vegetasjonen. Patruljering til fots har også gjort en del slitasje på området og det var mange små stier i ulike retninger.

KULTURMILJØ OG BERØRTE KULTURMINNER

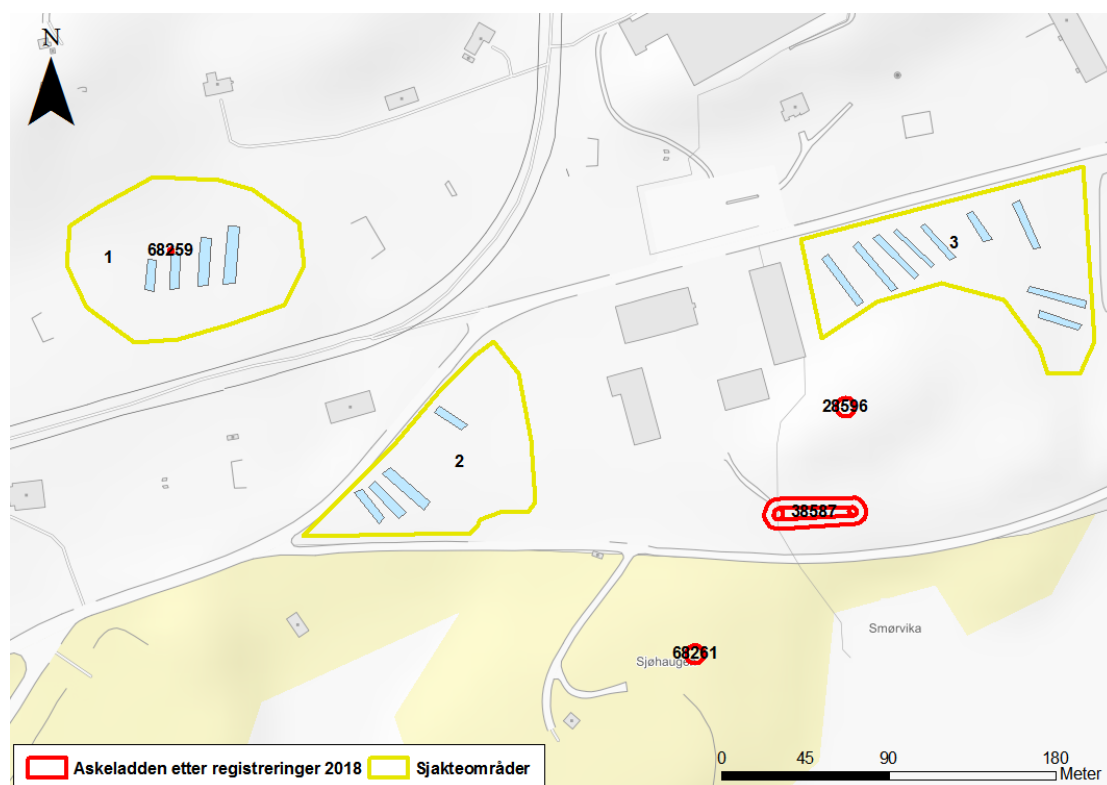
I 1954 utarbeidet Povl Simonsen ved Tromsø Museum en oversikt over arkeologiske kulturminner i Bodin herred. En viktig kilde til dette arbeidet var O.M. Nicolaisens registreringer rundt forrige århundreskifte. Under Hernes-gårdene har Simonsen listet opp 24 gravhauger og røyser samt noen gravfunn og et skattefunn med mynt fra 1500-tallet. Noen få av disse kulturminnene har nok ligget på den delen av Bodøgård (gnr. 37), som ligger inne på

flystasjonsområdet. Harald Egenæs Lund ved Tromsø Museum gjorde i 1952 en innsats for å registrere og undersøke gravminner fra jernalderen før disse gikk tapt i forbindelse med den militære flystasjonen. Siden den gang er det gjort omfattende utbygginger på flystasjonen, med store terrenginngrep.

Egenæs Lund gravde i 1952 alle fall fem gravminner, deriblant Pila (id 28593), som er gjenreist ved Nordlandsmuseet (id 48613). Noen hundre meter øst for bautasteinen mente Lund også å se at det var strukturer som han tolket som et mulig ringformet tunanlegg. Han rakk aldri å undersøke dette nærmere. Under Nordland fylkeskommunes registreringer i 2018 viste det seg at det mulige tunanlegget var naturdannelser i form av lave bergrygger med tynt løsmassedekke.

I forbindelse med kulturminneregistreringen for Økonomisk kartverk i 1972 ble flystasjonen befart i løpet av tre dager. De fleste av Harald Egenæs Lunds registreringer ble gjenfunnet og kartfestet. I tillegg ble to nausttuffer registrert i Melkvika (id 28594). Av disse var gravfelt **id 38587** var det eneste automatisk fredete kulturminnet som ble gjenfunnet ved Nordland fylkeskommunes registrering i 2018. De øvrige kulturminnene må anses som tapt. Det ble heller ikke påvist automatisk fredete kulturminner under sjakting i tre utvalgte områder.

Under Nordland fylkeskommunes overflaterregistrering i 2018 ble det satt søkelys på å gjenfinne de kjente kulturminnene (fra 1950-tallet og 1972), samt undersøke om det fantes flere hittil ukjente automatisk fredete kulturminner synlige på markoverflata. De fleste kulturminnene fra ØK-registreringen i 1972 er fjernet/tapt på grunn av militær virksomhet i området. Det ble ikke gjort funn av noen nye kulturminner.

Figur 3 Sjakteområdene etter sjakting og overflaterregistrering i 2018. Kulturminne id 38587 (automatisk fredet) har fått ny geometri og kulturminne id 68259 er fjernet. Kart: NFK

Lokalitet id 38587-1 og 2 ble gjenfunnet i 2018. Lokaliteten består av to gravrøyser. Harald Egenæs Lund har sannsynligvis registrert røysene i 1952, men i Askeladden var det kun dokumentasjon basert på ØK-registreringene i 1972. I 1972 ble kulturminnene beskrevet slik:

«Fornminne 1: gravrøys, diameter 4,5 m høyde 0,6 m. Delvis klart markert, noe difus i NØ. Røysa er helt torvgrodd. Jordblandet. En stor stein ligger i midten. 33 m SSØ for fornminne 1 på fast fjell: Fornminne 2: Gravrøys, diameter 4 m, høyde ca 0,3 m. Den er klart markert. Torvgrodd. Stedet ligger innenfor avgrenset militært område».

Ut fra kart som Harald Egenæs Lund laget i 1952, er det sannsynligvis gravfelt id 38587 han har omtalt slik:

«Haug VIII, a-b

Ved foten av foregående fjellkulle og haug VII (straks sørøst for Løkkegården) muligens to mindre rundhauger like ved siden av hverandre i retning Ø-V, i kort avstand fra sjøen. – Ikke nærmere undersøkt.»

Under Nordland fylkeskommunes kontrollregistrering i 2018 ble begge røysene gjenfunnet, men den ene røysa (fornminne 1) er sterkt skadet av et gjerde som er blitt satt opp i nyere tid. Røysa fremstår nå som en sirkulær steinlegging på ca 4-4,5 m, med runde steiner liggende i sirkulær formasjon uten vegetasjon. Det later til at øverste del av røysa er blitt fjernet. Sentralt i røysa står en gjerdestolper. Her er det gravd hull dypt ned i marka/røysa.

Den andre røysa (fornminne 2) ble gjenfunnet ca 36 m Ø for fornminne 1. Gravrøysa er i god stand, og ligger intakt på toppen av en svak, vestvendt skråning på en bergknaus. Røysa er ca 4 m i diameter og har en høyde på ca 30 cm over markoverflaten. I ØSØ-del av røysa kan kanskje anes en liten fotgrøft inntil 30 cm bred, men dette er noe uklart på grunn av det kupert terrenget.

ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER AV GRAVMINNER FRA JERNALDER I BODØOMRÅDET

Med unntak av O.M. Nicolaissens undersøkelser av graver på tidlig 1900-tall, har det vært gjort få arkeologiske undersøkelser av graver fra jernalder i nærområdet. Nicolaissen hadde ikke formell fagarkeologisk bakgrunn, og det var germansk jernalder og assosierte gravminner og oldsaker som var datidas norske arkeologiske vitenskapsdisiplin. I Bodø-Salten regionen har det senere blitt gjennomført kun et lite antall arkeologiske undersøkelser av gravminnelokaliteter fra jernalderen.

I 1971 foretok Tromsø Museum en mindre utgraving rundt bautasteinene på Neskarhaugen på Vågøyenes, Bodø kommune (id.68264). Det ble avdekket steinfundamenter for de tre bautaene, som har stått i en trekant i en steinsirkel. Funn av kull og keramikk kan være rester av rituelle aktiviteter. Fra bautaene har det tidligere vært fritt utsyn mot Bodøgård i sørvest.

I 1982 gravde Tromsø Museum ut en gravhaug på Løpsmark i Bodø. På Løpsmark skal det ha vært ytterligere 5-10 gravhauger. Den utgravde gravhaugen var ca. 1 meter høy og hadde en diameter på ca. 8,4 m, og hadde plyndringsgrop. Utgravinga viste imidlertid at det indre steinkammeret med den gravlagte var urørt. Rett under torva ble påtruffet en 1,4 m lang helle, som trolig har stått som bauta på haugen. Asymmetrisk plassert i haugen var bevart en kiste konstruert av steinheller. Her ble det funnet deler av skjelett som var usystematisk plassert i kammeret. Som gravgaver var lagt ned øks av jern hvor hodet var bevart, en kam av bein og ei korsforma spenne. I tillegg fant man en del fiskebein som kan være rester av mat nedlagt i grava. Ut fra spenna skal grava dateres til tidlig folkevandringstid, omkring 400 e.Kr.

I forbindelse med reguleringsplan for FV834 med omlegging av veg, etablere gang- og sykkelvei og busslommer ved Myklebostad og Løp undersøkte Tromsø Museum i 2014 områder med kokegroper og ardspor, samt en mulig fotgrøft og fyllskifte som representerer grav. Utover brente bein, en båtnagle og et lite stykke metall med ukjent funksjon ble det ikke funnet gjenstander ved disse undersøkelsene.

Samme år (2014) gjennomførte Tromsø Museum en sikringsundersøkelse i Løding Østre, i Bodø kommune. Her hadde en mannsgrav fra vikingtid framkommet ved gravearbeid i privat hage. I graven ble det funnet ubrente lår- og leggbein, fragmenter av underarmsbein og en del tenner sammen med et våpensett; sverd, spyd og øks, perler av glass, rav og glassfluss og en hesteskoformet ringspenne med østlig opprinnelse I tillegg ble det funnet en godt bevart fiskekrok. I en adskilt del av gravkammeret ble det funnet delvis bevarte hestetenner, noe som tolkes til at et hestehode har vært ofret som en del av gravritualet. Grava hører til siste del av vikingtid.

I 2014-2015 ble en flatmarksgrav/våpengrav undersøkt av Tromsø Museum på Vågøyenes i Bodø kommune. Grava var fra vikingtid. Det ble funnet øks, spyd og restene etter et skjold, samt rester av en hodeskalle.

GJENNOMFØRING

Forarbeidet ble utført av prosjektleder Anja Roth Niemi. Feltarbeidet ble utført av Andreas Luneborg (feltleder), Karine F. Andreassen og Gøran Halfdanarson Ellingsen (feltarkeologer), i tidsrommet 6.-17. september 2021. Andreas Luneborg har utarbeidet rapport, med bidrag fra Anja Roth Niemi og Keth Lind. Niemi har redigert rapporten. Jon Gunnar Blom sto for utarbeidelsen av illustrasjoner og bearbeidelsen av GIS-data for rapporten.

Det var vekslende værforhold under utgravningen, med tidvis mye vind, lite nedbør og stabil temperatur. Avinor hadde utplassert en arbeidsbrakke med strøm, varme og toalettfasiliteter knappe 100 meter unna lokaliteten med tilgang til vann til såldestasjonen. Avinor og Forsvaret hadde sørget for fjerning av gjerder og trær, samt tilrettelegging for parkering av både varebil og leiebil.

Noen ganger om dagen var det aktivitet med jagerfly, som i noen tilfeller kom brått og nært på med ubehagelig høyt støynivå. Flystøy ble tatt opp som en mulig problemstilling i utarbeidelsen av HMS-planen og hørselsvern var tilgjengelig for feltpersonellet.

Før utgravningen kunne starte opp måtte feltpersonell søke sikkerhetsklarering fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM). Første dagen på kampflybasen ble det gjennomgått en obligatorisk autorisasjonssamtale med avdelingslederen for flybasen. Samtidig fikk arkeologene instruks om adgangsrestriksjoner, opplysningsplikt, sikkerhetsrutiner o.l., samt instruks om hvor feltarbeiderne var autorisert til å oppholde seg og ferdes. Deretter ble det signert dokumenter om taushetsplikt før vi fikk utlevert besøkeskort. Disse kortene måtte hentes og innleveres etter påbegynt og avsluttet arbeidsdag som medførte noe tapt arbeidstid. Avinors representant møtte oss første dagen på basen hvor det ble gjennomført en liten befarings til de to kulturminnene. Tiltakshaver besøkte feltet sammen med kommuneansatte mot slutten av utgravningen hvor arkeologene fortalte litt om arkeologi generelt.

På grunn av adgangsrestriksjonene var det ikke mulig med formidlingstiltak i felt.

Det ble publisert en artikkel i avisen Bodø Nu (23.10.2021) med overskriften «En rekke historiske gravsteder har gått tapt på flystasjonen: - Hele området er spennende i seg selv». Artikkelen ble skrevet etter telefonintervju med Andreas Luneborg i etterkant av utgravningen.

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

Avtorving ble gjennomført med håndmakt. Deretter ble røysene avgrenset og rensset i plan. Etter rensing ble røysene dokumentert igjennom fotogrammetri. Ifølge prosjektplanen skulle det legges en snittlinje, og deretter halve røysen først graves ut og profilen dokumenteres før den andre halvdel også graves. Hvis det ikke skulle påtreffes funn eller sikre kontekster etter at første halvdel er gravd, kunne man vurdere å nedprioritere utgravning av gjenværende halvdel. Røysmassene skulle lagvis, i henhold til ulik sortering av steiner eller øvrig fyllmasse graves. Hvis massene var homogene i røysas fulle dybde, kunne de fjernes som én operasjon. Funnførende lag og strukturer, slik som brannflak, kammer e.l. skulle undersøkes etter single-context prinsippet. Det skulle graves til steril grunn. For å fange opp eventuelle fotgrøfter, fotkjeder eller annet i røysenes umiddelbare nærhet, ble det også undersøkt et område på rundt 1 meter ut fra røysene.

For digital dokumentasjon ble det benyttet C-POS hvorpå måledata daglig ble importert til Intrasis. Siden vi ønsket å jobbe med begge røysene parallelt ble det gitt rask opplæring i bruken av måleutstyret.

Undersøkelsen måtte forholde seg til det generelle fotoforbudet og begrensningen på ferdsel innenfor flybasen. Derfor ble det allerede første dag diskutert og gitt instruksjoner om hvilken vinkler som kunne fotograferes fra. For å unngå at forsvaret måtte gjennomgå alt av fotomateriell daglig ble det gjort en avtale om begrenset fotomotiver samt med bruk av fotostang skulle kamera alltid være vinklet nedover. Dette begrenser også landskapsbilder som kan brukes i rapporten. Tegninger ble utført på iPad og programvarepakken til Adobe, fotogrammetri og ortofoto ble prosessert i AgiSoft Metashape.

For røys 2 (id 38587-1, A2050) ble det ikke funnet noen kontekster som virket hensiktsmessig for prøveuttak. I anlagte sjakter og profiler lot det seg ikke visuelt påvises noe trekull. Det ble heller vurdert hensiktsmessig å legge fokus for prøveuttakingen i røys 1. Her ble det gjort prøveuttak av både makrofossil og radiokarbon fortrinnsvis i profil, men det ble også samlet ca. 50 liter jordmasser fra flater i ulike dybder.

OBSERVASJONER OG RESULTATER

Målsettingen var å innhente mest mulig informasjon fra røysene, gjennom en totalgraving av begge gravrøysene, med særlig søkelys på å dokumentere eventuelle gravkamre og øvrige anlegg i røysene.

Røys 1 (id 38587-2, A2039)

Figur 4 Røysen sett mot sør, spaden markerer midten. Smørvika og Saltfjorden i bakgrunnen.

Figur 5 Røysen sett mot øst. Spaden markerer midtpunktet av røysen, forsekingen (fotgrøften) i midten av bildet. Steiner i skråningen og fremfor roten til høyre. Merk hvordan røysen nesten inngår som en naturlig del av topografien.

Røysa ligger på pynten til en forhøyet sørvestvendt bergknaus. I nord er det en flate som i dag er overgrodd av små busker, trær, lyngvekster og en del gress. Sett ovenfra og fra nord mot sør-sørvest fremsto røysen som tydelig markert i terrenget. Sett nedenfra stod den ikke spesielt tydelig fram, og innsynet mot røysen var delvis hemmet av en liten forhøyning på skråningens pynt. Sett fra vest framstod den nesten som en naturlig del av den kupert topografien. Ca. 10-15 større steiner lå i dage nedigjennom skråningene i sør og sørvest, som med rimelighet kan antas å ha tilhørt røysen.

Før undersøkelsen framstod røysa som tilnærmet rund og var ca. 3,6 diameter stor med en høyde på rundt 25-30 cm relativt til markoverflaten på nordsiden. Den var overgrodd av et tynt

lag lyng-vegetasjon, og var omkranset av lysere gressvekster som forhøyet kontrasten. Den framsto som jevn. Like sør for røysa var det en øst-vest orientert forsenkning, som ved registrering var tolket som en mulig fotgrøft.

Figur 6 Røysen etter opprensing med berg til venstre i bildet og skråtilt heller nede til venstre. Bildet er tatt mot NV.

Figur 7 Røysen etter opprensing sett mot sør-sørvest med berg til høyre og venstre for røysen.

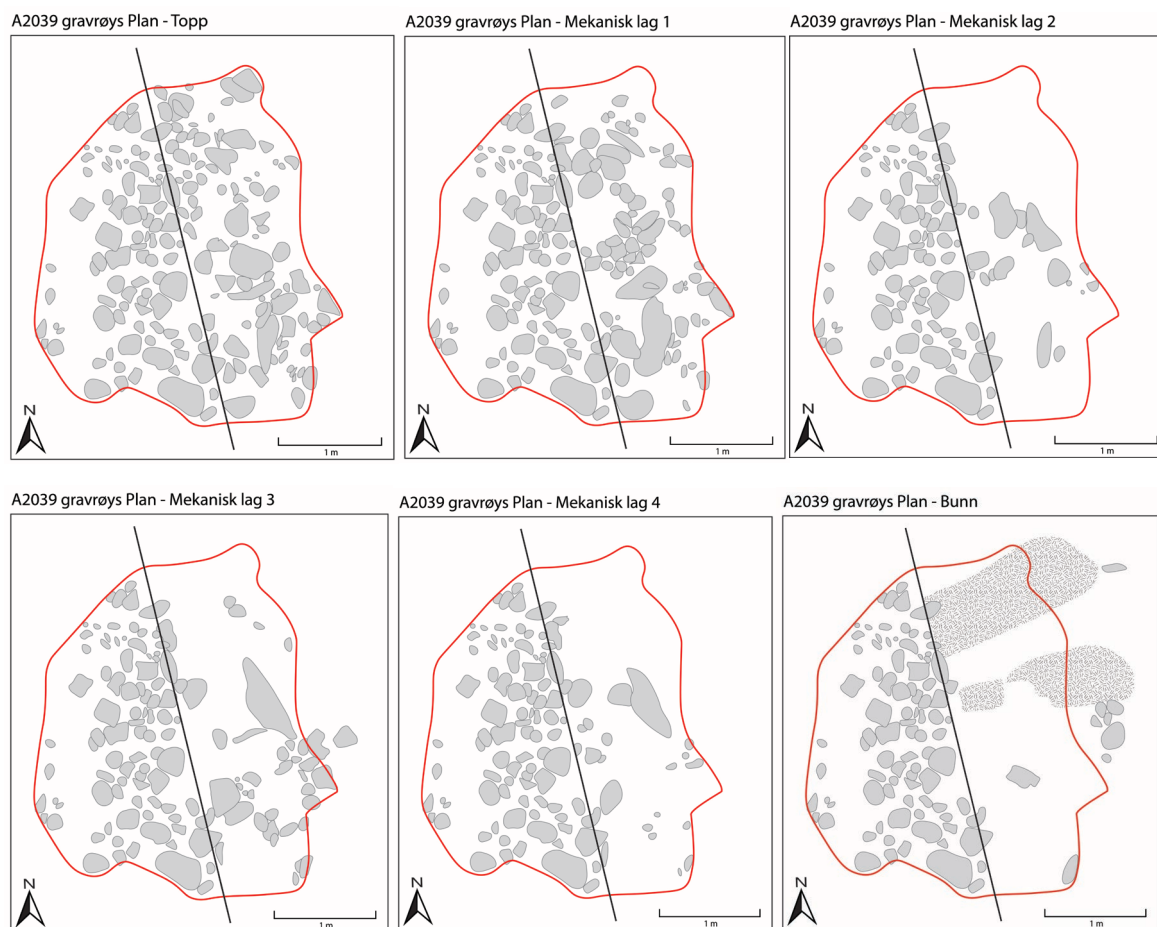
Ett rektangulært område på 4 x 5 m ble merket av rundt røysen og den mulige fotgrøften. Avtorvingen av røysen startet i den nordøstlige delen. Ett tjuetalls patroner av såkalt «rødfis»

patroner befant seg noe ned i torvlaget og indikerer at flaten og forsenkningen (den mulige fotgrøften) kan ha blitt brukt som skytestilling. Det ble også gjort funn av ett kronestykke datert til 1990 et stykke ned i torven under opprensningen.

Etter avtorving og opprensing fremsto røysen som avlang og med en dimensjon på 3,2 x 2 meter med høyde på 20-25 cm, bestående av kantete og runde steiner i størrelser fra >20 til 50 cm av mer eller mindre samme farge (. Sammensetningen og form var kanskje noe mer ujevn i den nordøstlige delen, men generelt virket røysen å bestå av stein og jordmasser. I den sørlige delen var det noe mer kantete steiner, og to flate heller med en tykkelse på ca. 3-5 cm med en lengde på ca. 40 og 70 cm, som stakk på skrått opp av røysen. Enkelte steiner lå spredt et stykke unna røysen i den vestlige delen, og enkelte steiner lå spredt ned mot og i skråningen i sør. Imot utkanten av røysen i vest og nordøst kom også deler av bergoverflaten til synet ca. 5 og 10 cm under torven, spesielt den vestlige bergoverflaten bidro nok til å gi røysen et noe større preg før avtorvingen.

Mot sørøst var det et område i toppen av røysen hvor jordmassene var lysere og noe mer sandig, med færre steiner (markert som sand i profilen). Det ble vurdert til muligens være ett tidligere inngrep, men dette kunne ikke bekreftes. Ingen åpenbare konstruksjonselementer kunne ellers sees på dette nivået; store og små steiner lå ovenpå hverandre tilsynelatende uten noen intensjonell sortering.

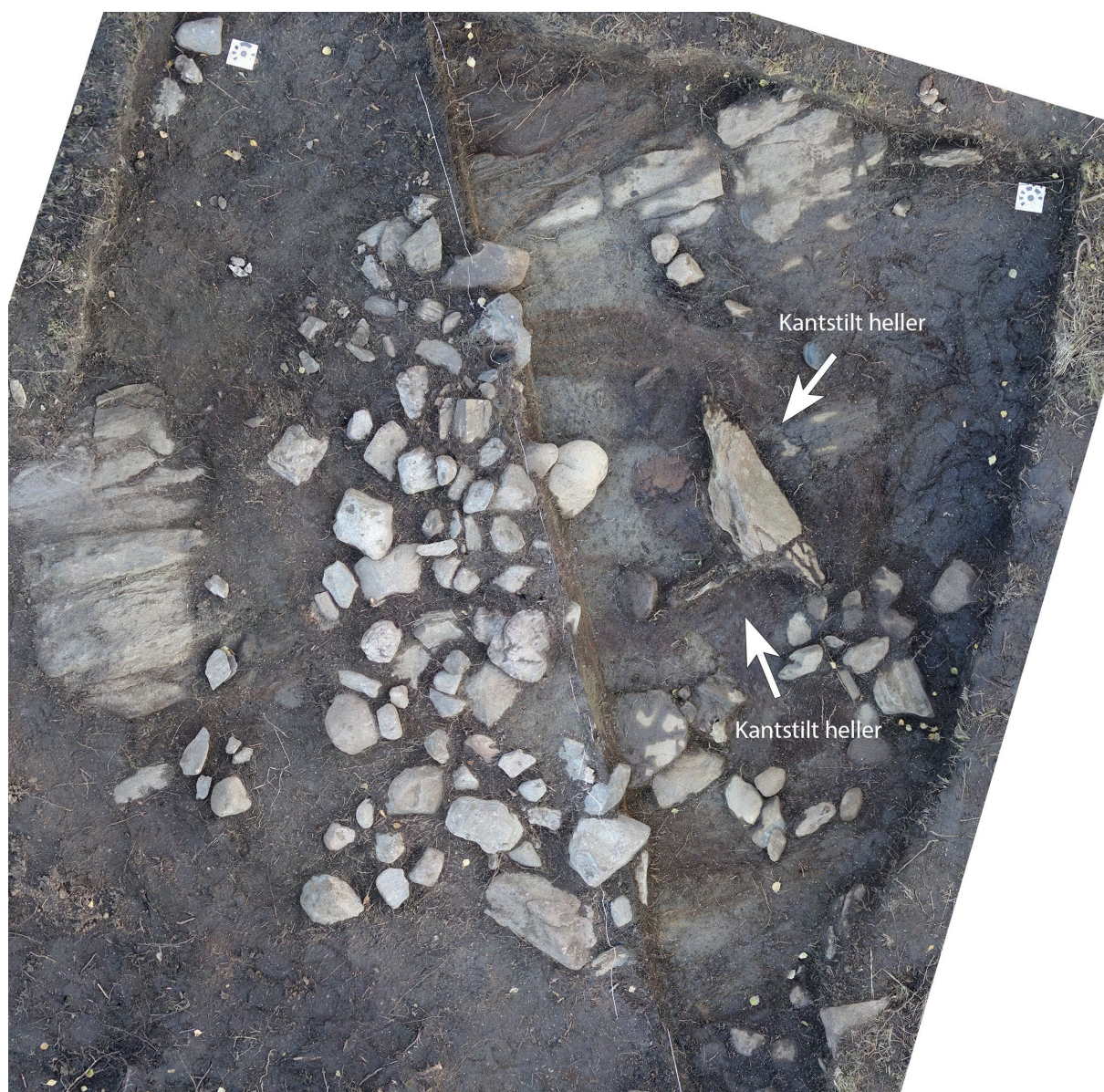
Det ble satt ut snittlinje gjennom røysen i nordvest-sørvest-retning, og røysmassene ble gravd ut som fire mekaniske lag.

Figur 8 Plantegninger som viser status etter graving av hvert mekaniske lag.

Topp og mekanisk lag 1 kunne gi inntrykk av at det var to hulrom i midten av røysen. Dette er imidlertid trolig et resultat av tilfeldig distribusjon av steiner. En annen mulighet er at røysen er forstyrret og har blitt gravd i tidligere. En slik tolkning lot seg ikke klart utskilles i profilen (Figur 11), men kan ha eventuell sammenheng med forvitring av stein som kunne gi seg utrykk som lag 3 og laget markert som sand.

I mekanisk lag 1 ble det fjernet 2 stykk nevnt hellere, ingen av disse virket å være intensjonelt plassert i røysen eller å ha inngått som konstruksjonselement. Det ble spekulert i om disse kunne ha stammet fra en hellekiste, men det var ingen tydelig tegn for dette. Derimot i mekanisk lag 3 kom det fram 2 stykk nye kantstilte hellere som fikk hellekiste teorien til å skyte fart, spesielt da disse virket å danne ett hjørne. Men man skal ha i mente at bergknausene som stikker fram var en slik oppløselig og oppsprukken karakter at store flak kunne ha blitt brutt opp. Dette kunne enten ha skjedd igjennom naturlige mekaniske jord- og forvitningsprosesser eller at de har blitt slengt på som en del av en rydningsprosess.

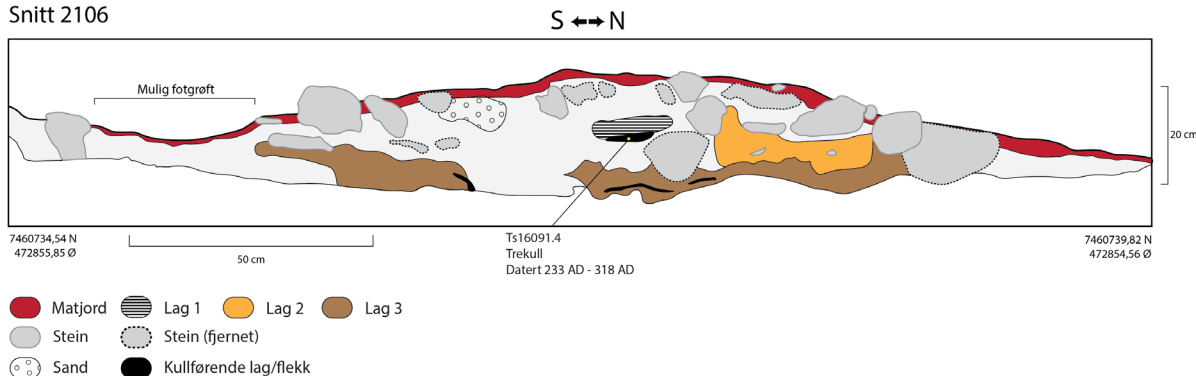

Figur 9 Ortofoto av røys 1 etter endt utgraving.

Det ble også observert en mørkere ringformasjon med en mindre diameter en selveste røysen (Figur 9). Det ble diskutert om denne kunne indikere at røysen var dekket med en kappe av jord,

noe som også kunne ha forklart fotgrøften. Men dannelsen av denne formasjonen er tolket som avrenning fra røysen og en naturlig prosess. Siden røysen besto mest av jord kan derimot ringformasjonen indikere at røysen tidligere har kunne vært mindre i diameter samt mer konsentrert og har igjennom årene muligens flatet og seget seg noe ut.

A2039 gravrøys Profil
Snitt 2106

Figur 10 Profil av snitt 2106.

I profilet fremsto strukturen som relativt homogen. Rett under en forvitret stein (markert som Lag 1 på Figur 10), var en liten kullførende linse. En prøve herfra ble datert til 233 –318 evt (Ts16091.4, TRa-17604-1795±20 BP). Lag 2 var noe grovere og mer sandholdig enn de øvrige jordmassene i røysa. Lag 3 var lysere inneholdt mer finkornet sand. Forskjellene mellom lagene er tolket som resultat av naturlige vitringsprosesser. Mot bunnen av lag 3 ble det imidlertid påvist en tynn linse av kull.

Den antatte fotgrøften på røysens sør-sørvestlige side framstår i profil som en forsenkning (Figur 10). Grøfta fortsatte forbi røysa i vestlig retning, og representerer nok ikke en fotgrøft. Grøfta går nedover en skråning og befinner seg nærmest parallelt med en fure imellom to bergknoller og hvor avrenning av smeltevann og regn dannet en renne. Samtidig forsterkes nok inntrykket av dybden på fotgrøften ytterligere av en stor trerot utpå pynten av den sørvestvendte skråningen, der røtter kan ha bidratt til biotrubasjon.

Oppsummert ble det det ikke påvist noen funn eller konstruksjonselementer som understøtter at denne strukturen er en gravrøys. Den mest nærliggende tolkningen at dette er en rydningsrøys.

Røys 2 (Ask id 38587-1, A2050)

Røys 2 framstod som en svakt markert, gressdekket forhøyning med diameter 4-4,5 meter. Den lå på en lav forhøyning som i sør gradvis skrår nedover mot grusvegen og Smørvika. Mot vest skråner den skarpt ned ca. 0,8 m til en flate overgrodd av bregner og småbusk, og mot nordøst skarpt oppover mot en ca. 20 meter høy kulle hvor det tidligere var registrert en gravrøys (id 28596-1). I retning øst mot røys 1 hever terrenget seg slakt oppover igjennom ett undulerende og myrlendt terreng. Det var en god del stein i dage på markoverflaten, og flere steiner kunne kjennes under torven. Brorparten av steinene i overflaten kunne observeres på østsiden av strukturen.

Figur 11 Røys 2. Bildet er tatt mot SSV. Andreas Luneborg i bildet.

I rapporten fra Nordland fylkeskommune ble det nevnt en større stein i midten. Ingen slik stein kunne gjenfinnes og ingen større stein stakk seg nevneverdig ut. Etter sondering nedenfor i den vestlige skråningen ble det derimot funnet en kandidat, men hvor det også var ytterlige 5-6 stk. >20 cm store steiner som kunne kjennes med føttene under vegetasjonen. Det kan ikke utelukkes at nevnt stein har forflyttet seg hit.

Omentrent midt i den antatte utstrekningen av røysen, rett under vegetasjonen, lå det en ca. 2 meter lang bjelke og noen gamle ledninger

Ved å studere utviklingene av vegetasjonen igjennom flyfoto fra området rundt og imellom begge røysene, kan vi se at rundt 2009-2011 har det blitt ryddet for vegetasjon. Noen år senere kommer en 5-6 m bred ryddet trasse som følger gjerdet og rydningen kunne sees så sent som i 2019, før området igjen gror til.

Området ble søkt over med en Fisher F5 metalldetektor. Utslagene lot seg avskrive som moderne avfall. Deretter ble det satt ut en ca. 6 x 6 meter rute fra det var antatt midten av røysen. Røysa ble avtorvet i ca. 1 meter brede striper fra midten og utover mot sidene. Det ble brukt noen timer på å rense fram det vi antok var toppen av røysen og det ble gjennomført en fotogrammetri (1309_B), samt en ny runde med metallsøkeren.

Langs den østlige avgrensingen var det en overgrodd forsenkning som ble antatt å være en grøft (T2077). Grøften gikk ca. 70 cm inn i røysen fra feltavgrensningen og kunne følges videre 4-5 meter mot øst. Ned i grøften lå tre større steiner som virket til å ha «rullet» ned i grøften og 5-6 stykker mulige stein kunne kjennes under den gjenstående vegetasjonen i grøften lengre mot øst. Etter hvert ble det klart at denne grøften så ut til å ha strukket seg lengre mot vest og evt. inn i røysen.

Figur 12 Grøften kan sees som forsenkningen bak Gøran H. Ellingsen i bildet. Merk også endringen i undergrunnen i fremkant av røysen og inntil avgrensningen. Bildet er tatt mot SV.

Det ble tidlig klart at røysen var langt mer forstyrret enn tidligere antatt. I det sørøstlige hjørnet var det store mengder av råtnet trevirke (TM2010) og omrotet kullholdig torvjord iblandet skjellsand, som er tolket som å være seinere påførte. En annen mulig kilde til disse massene kan være den eventuelle gravingen av grøften (T2077). Denne delen av utgravningsområdet ble derfor nedprioritert.

Etter avtorving (Figur 13) var det tydelig at mest stein var konsentrert i den nordlige delen av røysa. I midten var det påfallende fravær av stein, mens det langs feltavgrensningen i sør lå ett 1,5 bredt belte med mindre stein. Distribusjonen av steinstørrelser var heller ikke jevnt over hele laget. De største steinene (30-60 cm) virket hovedsakelig å ligge på den nordøstlige siden, mens det i den nordvestlige delen var det noe mindre steinstørrelser (<45 cm). Det ble også klart at røysen var klart avgrenset i sør omtrentlig parallelt med grøften (T2077).

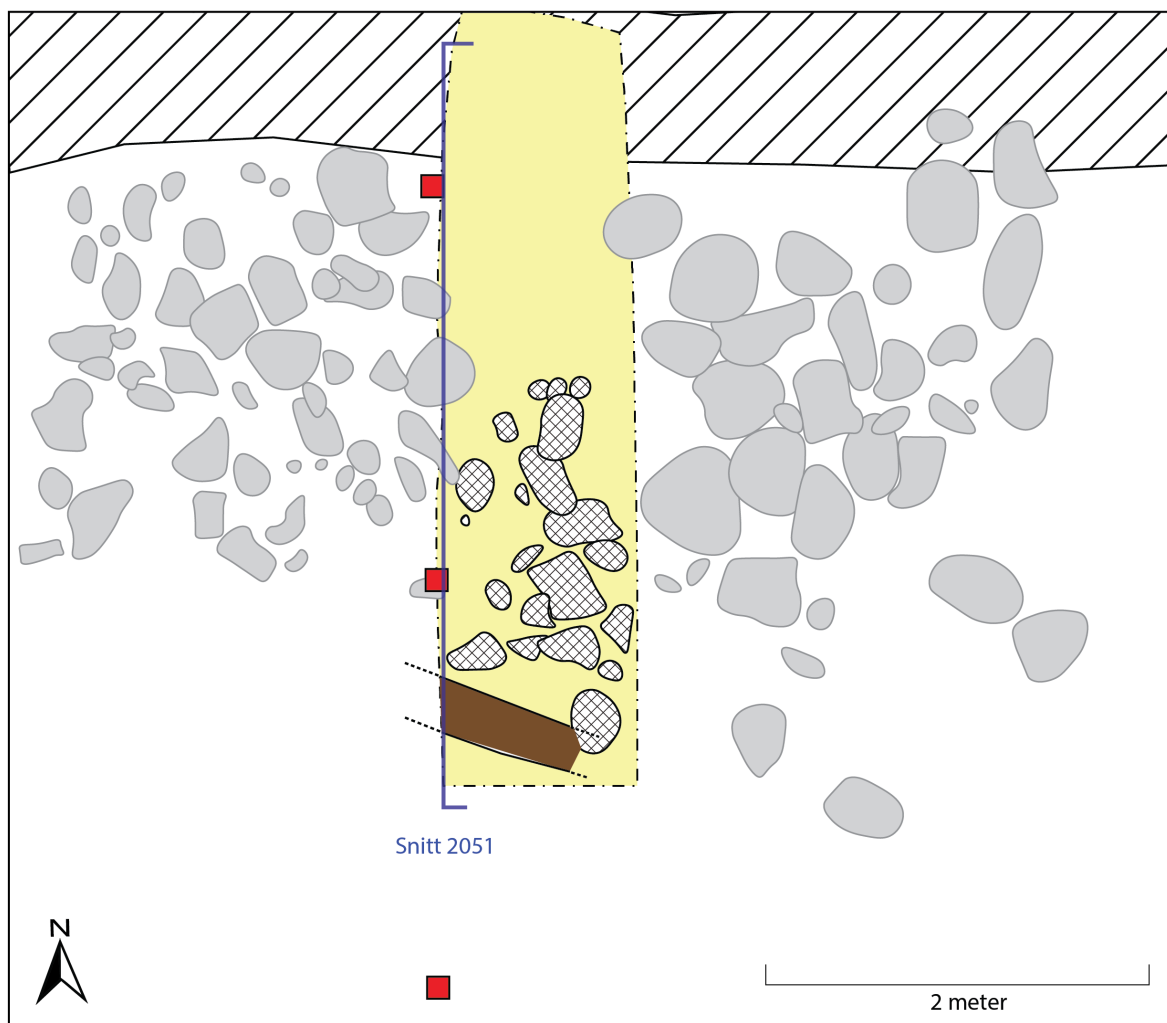
Figur 13 Ortofoto av Røys 2 etter arvtorving, med bjelke

De fleste steinene var avrundet og var runde til avlange, men også kantete steiner kunne observeres. Det var også enkelte hellere som kan stamme fra den naturlige undergrunnen.

I den nordvestlige delen framkom det rett under torven en del kullholdig jord som lå over en konsentrasjon av mindre stein. På grunnlag av kontekst og funn av to «skiver» i jern som brukes med skrubbolter, ble kullet avskrevet som resultat av moderne aktivitet. Det ble også gjort funn av en rund gjenstand i kobberlegering Ts16091.29 (fig. 16) ganske umiddelbart under torvlaget.

I den sørlige delen var jordsmonn annerledes, enkelte steder kom det fram ren skjellsand og humusblandet skjellsand rett under torven.

Inntil den tidligere nevnte bjelken (TM2005) kom det fram en delvis oppløst sandsekk av syntetisk materiale.

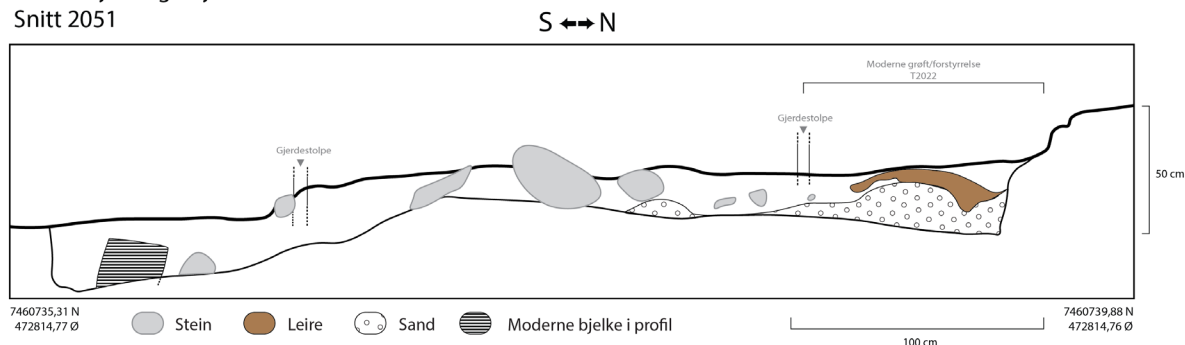
A2050 Rydningsrøys
Plan Lag 2/3

- Stein (Lag 2)
- Stein (Lag 3)
- Sjakt/Lag 3
- Bjelke (Lag 3)
- Moderne grøft
- Gjerdestolpe

Figur 14 Plantegning etter graving av lag 2, og lag 3 i sjakt.

Under det øverste laget av steiner var den videre spredningen av steiner omtrentlig den samme, med hovedvekten av de største steinene liggende i nordøstlig del av feltet med en markant økning av mindre stein i sørvest. En merkelig observasjon var en brå til nesten snorrett nord-sør avgrensning av røysens nordøstlige del. For å få avgrenset røysen i nordvest ble det foretatt en 3 m lang og 1 m bred utvidelse, og riktig nok avtok forekomsten av stein (ikke med i illustrasjonen). Etter fjerning av det øverste laget av stein fremsto røysa som en 5 m lang og ca. 2,3 m bred oval orientert i østvestlig retning. Det ble ikke påtruffet noen strukturer eller funn som kunne tyde på eldre aktivitet.

For å få avklart om hvordan vi skulle prioritere arbeidsinnsatsen i den videre undersøkelsen ble det anlagt en 4 x 1 m sjakt igjennom det som ble ansett som midten av strukturen. Sjakta ble gravd til bunn av steinlaget, uten at det kom fram noen strukturer eller funn (Figur 14). I sjaktens øvre nordvestlige del var det klart påførte masser som dessverre framkom i profilen (Figur 15), og i den østlige profilveggen kom det ledningsstumper ut. I den sørlige delen av sjakten hvor bjelken befant seg var det hovedsakelig matjord. Ovenfor bjelken lå også en del større steiner.

Figur 15 Profiltegnning, vestlige vegg av sjakt gjennom røysa.

På grunn av den forstyrrede tilstanden er det vanskelig å si om røysen er hensiktsmessig anlagt. Det ble ikke påvist sikre konstruksjonselementer. Det kan dreie seg om en sterkt forstyrret gravrøys, men mer sannsynlig er at dette er en rydningsrøys.

I nyere tid har trolig en grøft blitt anlagt i en øst vestlig orientering og ville muligens ha gravd seg delvis inn i røysens sørlige del. Et slikt inngrep kan forklare hvorfor det var betydelig lite med jordfast stein i det som skulle ha vært midten av røysen. Samtidig kan det gi en mulig forklaring på samlingen av stein langs den sørlige feltavgrensingen. Sandsekken i polypropylen gir en indikasjon på at grøften muligens har blitt gravd ett sted etter 1950-tallet. Grøften kan ha tidligere fungert som en skyttergrav eller som en militærøvelse i anlegning av feltbefestning. I en slik situasjon ville grøften trolig være håndgravd, mindre stein av kaste størrelse kunne da ha blitt kastet nedover mot sør i fremkant. Dette samsvarer med størrelsene på steinene i denne samlingen som var av mindre karakter. En slik handling vil kunne bidra til en sekundær sortering av steinmassene.

Senere har man anlagt en veg på nordsiden, dette indikeres av den delvis asfalterte og overgrodde vegstumpen som kommer opp fra de militære byggene i nordvest. Det kunne også påvises både i flaten og profilen at det på ett eller annet tidspunkt har blitt påført masser i den nordlige delen, som antas å være en del av fundamentet til videreføringen av vegstumpen. Under anlegningen av denne vegen har man trolig brukt maskin til å planere ut området, massene virker å ha blitt planert nedover mot sør og som har tilbake fylt grøften, dette forklarer skjellsand og torvblandede massene observert i sjaktens sørlige del. Dette kan også forklare hvorfor enkelte av de større steinene virket til å ligge ovenfor matjord i profilen, samt hvorfor én av bjelkene virket til å stikke ganske så dypt ned i jorden, mens den andre lå på ett høyere nivå.

På Lidar data synes vegen øst for feltet til i øst å ha svingt inn mot nord, noe som gir belegg for hvorfor grøften mot øst ikke er gjenfylt..

Det er heller ikke utenkelig at andre inngrep også har funnet sted, bla. slik som den militære aktivitet som har funnet sted på fjellkollen nord for røysen.

Funn og prøver

Det ble gjort funn av en gjenstand i tilvirket i kobberlegering (Ts16091.20, FC2146) rett under torven i røys 2.

Figur 16 Ts16091.20

Gjenstanden er tilnærmet rund og måler 4,4 - 4,6 cm, formen er svakt konkav, og den har en vekt på 18,88 g. Det er slått 2 små hull noe asymmetrisk i forhold til gjenstandens senter, hullene virker stemplet fra konkav side slik at det dannes to lepper på motsatt konveks side. Den virker klippet og enkelte riper eller bruksmerker kan sees på begge sidene, med enkelte hakk langs gjenstandens ytterkant. Generelt kan den minne om en større knapp, men bestemmelse av gjenstandens funksjon og alder er usikker.

Det ble ikke gjort funn av beinmateriale i røysene. Funn id FB2148, som ble innsamlet som bein, viste seg å være fragmenter av marine mollusker eller polyppdyr. Funn id FX2004 ble i felt antatt å være et bryne, men ble vurdert til å være en naturlig stein. Resten av innsamlede funn ble avskrevet som enten moderne eller som natur og ble derfor kassert.

Trekullprøver

Det ble innsamlet trekullprøver fra ulike kontekster og mekaniske lag i røys 1 (id 38587-2, A2039). Totalt ble det innsamlet 8 trekullprøver for radiokarbon datering. Én prøve fra røys 1 ble datert. Det ble også plukket ut noe kull fra makroprøvene. Kull fra makroprøve PM2274.2186 (Ts16091.4) tatt i profilen av røys 1 (id 38587-2, A2039) ble valgt ut til datering. Den var tatt omtrent midt i røysen og fra profil. Prøven ble sendt til NTNU for datering og treartsbestemmelse hvorpå trekull fra bjørk (*Betula*) ble datert til 233 - 290 evt. (TRa-17604, 1795±20 BP). Som nevnt tidligere ble det ikke funnet noen hensiktsmessige kontekster for uttak av trekull i røys 2.

Makrofossilprøver

Ettersom det i løpet av utgravningen ikke ble gjort funn av diagnostiske gjenstander eller bein, eller påvist sikre kontekster som kan tilskrives gravlegging, ble det valgt å frakte relativt mye mengder makrofossilprøver tilbake til Kulturhistorisk laboratorium for nærmere undersøkelser. Under utgravningen av røys 1 la vi en strategi på å suksessivt fylle 2 stk. 10 liters bøtter med materiale for hvert mekaniske lag på ca. 10 cm som ble gravd. Disse ble tatt fra flatene, mens vi tok ut ca. 1-2 liter av ulike lag fra profil etter endt utgravning.

Makroprøvene ble flottert på en «Richards of Hull» flotteringsmaskin. Det ble brukt hhv. 5 mm, 1

mm og 200 µm maskestørrelser for den lette fraksjonen, mens for den tyngre fraksjonen ble det brukt en maskestørrelse på 5 mm.

Sammenlagt ble det flottert ca. 45.1 liter materiale. Siden området består av kalkrike berggrunnarter var antagelsen at bevaringsforholdene for evt. beinmateriale å være til stede. Prøvene ble derfor undersøkt visuelt for å se om det kunne oppdages beinrester, uten resultat.

DISKUSJON

Å skille rydningsrøysen fra gravrøysen kan i enkelte tilfeller være en vanskelig oppgave, særlig når det gjelder røysen som ikke oppviser funn. Vanskeligheter med tolkningen er også tilfelle for denne utgravningen, hvor det hverken ble gjort funn av gjenstander eller beinrester, eller tydelige konstruksjonselementer.

For røys 1 ga undersøkelsen ingen direkte klare indikasjoner for en funksjonsbestemmelse. Selv om det ble gjort en relativ stor innsats med å gjennomgå makrofossilprøvene, ble det ikke gjort noen funn av beinfragmenter eller annet som kan stamme fra en gravlegging.

Det er mulig dateringen representerer et brannlag fra tidligere svedjebbruk, i likhet med den tynne linsen med kull nederst i profilen. Svedjebbruken har trolig foregått forut for anleggelsen av røysa. En annen mulighet er at man ved rydningen av flaten har deponert stein eller jord hvor trekull fra et annet sted på flaten har vært kaket fast, slik at den deponerte linsen er sekundær. Foreløpig forblir tidspunktet for anlegningen av røysen åpen.

For røys 2 hvor tilstanden i stor grad fremsto som påvirket av moderne inngrep og forstyrrelser vil en konkret funksjonsbestemmelse være vanskelig. Heller ikke her ga undersøkelsen klare indikasjoner på gravrøys. Momenter som beliggenhet, sammensetning, form og stein-størrelse som taler for at røys 2 trolig også er en rydningsrøys.

I den store kategorien landskap, rom og relasjon til øvrige kulturminner og omgivelsene finnes det indikatorer og enkelte elementer som trekker i begge retninger. Men kanskje spesielt er det at gårdene trolig med tiden ble mer og mer intensivt dyrket. Røys 2 ligger slik til at den er plassert ganske så tett inntil den tidligere historiske innmarken, og tolkningen som rydningsrøys kan derfor sies å gis belegg igjennom plasseringen.

Røys 1 ligger derimot lengre unna den historiske innmarken, og lar seg vanskeligere forklare. Det kunne derimot blitt ryddet for beitebruk, engslått eller andre nyttevekster når trykket på de gode innmarksområdene ble større. Etter hvert som man senere begynte med en mer intensiv drenering av de mange omliggende myrer, har muligens flaten blitt mindre aktuell for bruk til nyttevekster og har blitt lagt brakk eller kun brukt som beitemark. En annen mulighet er at røysen også kunne ha fungert som en grensemarkør.

Begge røysene ligger mer eller mindre synlig til i forhold til fortidens bevegelseslinjer, der spesielt kystlinjen spilte en viktig rolle. Men hverken beliggenheten eller høyden på røys 1 ble i felt ikke oppfattet som å være spesielt best mulig for å tolkes som en gravrøys. Det virker noe bemerkelsesverdig å anlegge gravrøysen nært inntil og i forkant av en større naturlig forhøyning, da røysen ikke ville ha fremstått kontrastrik i landskapet med tanke på bakgrunn eller størrelse.

LITTERATUR

Elgersma, A. & Asheim, A. 1998 «Landskapsregioner i Norge – landskapsbeskrivelser», NIJOS.

Henriksen, J.E. & Niemi A.R, 2014 «Albertmyra i Bodø. Undersøkelse av kokegropfelt, dyrkingsslag og ardsspor fra eldre jernalder». Upublisert rapport, Tromsø Museum.

Melsæther, S. 2008: «Arkeologiske registreringer i planområdet for ny sivil lufthavn i Bodø». Upublisert rapport, Nordland fylkeskommune

Moen, A. 1998 «Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon». Statens kartverk, Hønefoss.

VEDLEGG

Dateringsresultat Nasjonallaboratoriet for datering, NTNU

National Laboratory for Age Determination											
14C Result Report											
Sample Name	Fraction	14C content (pMC)	14C Age (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	Wood species	14C Age (not rounded)	% C	mgC	Fraction Yield(%)	% Current
Anja Roth Niemi											
Norges arktiske universitetsmuseum arktiske universitet Postboks 6050 Langnes 9037 Tromsø											
anja.rniemi@uit.no Calibration references: OxCal v4.4.2 Bronk Ramsey (2020); r15 Atmospheric data from Reimer et al (2020)											
68.3% probability 235AD (30.0%) 252AD 292AD (38.3%) 317AD 95.4% probability 217AD (43.2%) 258AD 282AD (52.2%) 328AD											
FRs-17604	Ts16091.4 residue	79.97 ± 0.18	1795 ± 20	-26.8 ± 0.1 ‰		1 piece: Betula sp.	1796 ± 19/-19 BP	58	1.68	19	